

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՏՈՒԱԾ ԺԳ.

Ճանապարհի կորդոն-բեան¹ :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ գիտութեան մէջ, ուսումնական բառով՝ Ճանապարհի կորդոն-բեան կ'ըսուին որ և իցէ շինած կամ բնական՝ երկրէ երկիր երթեւեկելու ճամբաները. զոր օրինակ գետերը, արուեստով բացած ու բնական ջրանցքները, ցամաքի արբունի պողոտաները, երկաթի շաւիղները, և այլն : Ո՛վ որ քիչ մը մտածէ՝ աս ճամբաներուն ինչ հարկաւոր բան ըլլալը աղէկ կ'իմանայ : Եւ շարժիս մէջ յառաջադիմութիւնը միշտ ազգ ազգի հետ հաղորդակցութիւն ընելով եղած է . աս բանիս ոչ միայն նոր դարերու օրինակը կը լկայէ, այլ նաև հին ատենի . (Յոյք) զգիտացուց հետ ծանօթանալով՝ անոնց գիտութիւններն առին ու կատարելագործեցին . հայք Եւթէնք ու Կոստանդնուպօլիս երթալով, անկից որ դարձան՝ իրենց երկրին մէջ ուսմունքը մտցուցին, և այլն : Եւ լուսաւորութեանց պատճառ եղող հաղորդակցութիւնը կարելի ընողը կցորդութեան ճամբաներն են . որ որչափ շատնան և կատարելագործուին՝ օգուտնին ալ աւելի կ'ըլլայ : Բանի տարի է որ շոգեշարժ մեքենան հնարուեցաւ, և սակայն ամէն մարդ գիտէ թէ այնչափ քիչ ատենի մէջ ինչ մեծամեծ փոփոխութիւններ եղան աշխարհիս երեսը շոգեհաւաց և շոգեկառաց պատճառաւ, որուն նմանը երեսուն քառասուն դարու մէջ չէր եղած : Երկիր մը որ բնաւ ուրիշ աշխարհի հետ հաղորդակցութիւն չունի՝ միշտ մի և նոյն ապականեալ օդի մէջ նստող մարդու կը նմանի . և աս

ապականեալ օդն է կոյր ու յիմարական նախապաշարմունքներ, և պառւսական կարծիքներ ու սովորութիւններ : Եւ ծիւ ճշմարտութիւնը կրնաս տեսնել Եւրոպայ երկիրներուն, և տարաբաղդութեամբ մեր հայաստանին վրայ ալ : Սարդկանց երթեւեկութիւնը հեռաւոր աշխարհքներ, կամ թէ ըսեմ երկրէ երկիր կցորդութեան ճամբաներուն շատնալը ոչ միայն երկրի մը մտաւոր կարողութիւնը կ'ընդարձակէ կը բանայ, հապա նաև նիւթական ուժն ու ճարտարութիւնները, որ առաջին օգտին հետեանք են : Եւ տէրութիւնները որ քաղաքականութեան մէջ յառաջացեր են՝ կցորդութեան ճամբաները շատցուցեր ու լաւցուցեր են . բայց աս բանիս հակառակը ըսելու է մանաւանդ, ան տէրութիւնք որ հոգ տարեր են կցորդութեան ճամբաներուն, քաղաքականութիւնն ու ճարտարութիւնները հակաբաբայ ծաղկիլ սկսեր են իրենց մէջ : Եւ մը, քաղաք մը, գաւառ մը իր մէջ գործածուածէն աւելի բերք չհաստեր՝ ինչուան որ ապահով չըլլայ թէ օտար երկիրներ խաւրելով զանոնք ստրկի կամ ուրիշ ապրանքի հետ կրնայ փոխել . սակայն ինչպէս կարելի է այս փոխանակութիւնը՝ երբ որ կցորդութեան ճամբաներ չկան . և երբ փոխանակութեան ել ու մուտք չըկայ, ահա երկիրը իր ողորմելի վիճակին մէջ կը մնայ : Եւ շարժիս մեծ մեքենայ մըն է՝ որուն անիւները տէրութիւններն են, և ան անուոյ շարժում տուողը տէրութեանց կցորդութեան ճամբաները պիտի ըլլան . որով տէրութեան մը գործարանաւոր ու բանական ուժերը դէպի ամէն դին երթալով զալով՝ ամբողջ երկրին կենդանութիւն կուտան : Տէրութիւնք ալ ետքը իրարու հաղորդելով աս շարժումը՝ ըսած մեծ մեքենանիս կը դառնայ զարմանալի արագութեամբ ու յառաջադիմութեամբ :

1 Voies de communication.

ՀԱՏՈՒԱԾ ԺԴ.

ՍԵՔԵՆԱՆԵՐԸ՝ ԺԵՄ:

ՍԵՔԵՆԱՆԵՐԸ, որ վերջի դարերուս գիւտ և գտնողներուն անուանը անմահական յիշատակ են, կրնանք ըսել թէ աշխարհիս քաղաքական կեանքը թէ որ բոլորովին ալ չէ՝ ըստ մեծի մասին փոխեցին ուր որ իրենց գործածութիւնը մտաւ: Նոյն մէջ առանց հովերու յաջողութեան սկսան մարդիկ անոնց ուժովը ուզած նաւահանգիստներն երթալ, բերքերնին թափել, ճանապարհորդները հանել. ցամաքի վըրայ շոգեկառաց միջոցովը հեռաւոր աշխարհքներ այնպէս իրարու մօտեցան որ կարծես թէ իրարու սահմանակից և դրացի եղան. գործարաններու մէջ բոլոր աշխատանաց տեսակն ու կերպը փոխուեցաւ, բերքերուն թիւն ու տեսակը աւելցաւ ու աժընցան, մէկ խօսքով՝ մարդկային ընկերութեան մէջ գործունէութիւնը տասնպատիկ բազմացաւ. վասն զի թէպէտ և մեքենայք հազարաւոր մարդկանց տեղ սկսան բռնել, սակայն իրենց հետ ձեռագործ ճարտարութիւններն ալ այնչափ բազմաձիւղ եղան որ աշխատաւորաց ու արուեստաւորաց թիւը առջինէն աւելի շատցաւ: Եւ բանիս խիստ շատ օրինակներ կան, բայց մենք միայն տպագրութեան մեքենայինը տանք: Վաւերի որ աս գիւտս չէր հնարուած, հազարաւոր մարդիկ կային որ գիրք կ'օրինակէին, և գրագրութեան արուեստը մեծ ապրուստի մը դուռ էր. երբ որ տպագրութիւնը ելաւ, գրագրաց արուեստը մէկէն ընկաւ. սակայն անոր տեղ ելան մէկէն շարողներ, սրբագրիչներ, տպողներ, գիր թափողներ, պատկեր ու զարդ փորողներ. կազմարարութեան արուեստն ալ սկսաւ աւելի բանիլ, գրքատանց և գրածախներու թիւը շատցաւ, և միով բանիւ գիրք

ըսուած բերքը քիչ ատենուան մէջ սկըսաւ առջինէն անհամեմատ կերպով առատ, աժան ու աղուոր ելլել. և առաջ որ միայն ստակ ունեցող մարդիկ կրնային քանի մը գիրք ստանալ, տպագրութեան մեքենային գտնուելէն ետեւ շատ խեղճ մարդիկ ալ կարող եղան ամէն գիրք կարդալ. որով հետզհետէ մարդկանց միտքը բացուելով ու արթննալով՝ թօթուեցին վրաներնէն տգիտութեւ ու նախապաշարմանց քունը, և մարդկային ընկերութիւնը նոր ձեւ՝ նոր կենդանութիւն մը առաւ, և իր վիճակը շատ աւելի երջանկացաւ ըստ մարմնոյ և ըստ հոգւոյ: Ինչպէս տպագրութեան մեքենային վրայ ըսինք, ասանկ հասկընալու է նաև ուրիշ տեսակ մեքենաներուն վրայ, որոնք ամէնն ալ քիչ շատ օգտակար են. — () րինակէս բաւական կրնայ ըմբռնել մէկը, թէ որչափ անտեղի է, կամ բռնկան երեւակայութեան բան է ըսելը՝ թէ մեքենաները խեղճ աշխատաւորաց ձեռքէն հացերնին առնելով՝ պատճառ կ'ըլլան որ անբաւ բազմութիւն թշուառութեան ու մոլութեանց մէջ իյնան: Եւ երեւակայեալ փնասը շատ շատ՝ քիչ մը ժամանակի համար միայն ստոյգ է. այսինքն ինչուան որ մեքենայ գրուած գործատունէն դուրս ելլող աշխատաւորները նոր տեղ գտնեն, և աս փնասն ալ աւելի ան երկիրներուն մէջ զգալի է՝ ուր որ մեքենաները դեռ նոր մտնել սկսած են հոն, և ճարտարութիւնք դեռ հին ոճին վրայ կը դառնան. սակայն առժամանակեայ փոքր փնասը հարկ է յանձն առնուլ միշտ ապագայ մեծ օգտին համար:

Հ. Տ. Թ.